

KÉT ÜZENET DEBRECENBŐL

Az első egy fiatal költőket, kritikusokat és festőket bemutató antológia, *Együtt* a címe. Debrecen s Hajdú-Bihar tájain élnek, többüket a debreceni egyetem nevelte, az *Alföld* indította útjára. E folyóirat vonzaskörében élnek ma is, az *Alföld Stúdió* — „nevelő és növelő” munkájáról adnak hírt antológiájukban. E stúdióban — jól látható — nem önképzőköri szinten növekedik egy város, egy táj fiatal irodalmár nemzedéke és foglalja el helyét a nagy hagyományok örököseként. A külső ok, az egy városban, egy vidéken élés hozta össze őket, de e külső ok mégis lényegi összetartozást jelent. Irányzatbeli különbözőség vagy éppen összetartozás alig-alig fedezhető föl köztük, költőiknél különösen nem; a tanulmányírók témaválasztása inkább rokonítható, de emögött talán a közeli egyetemi évek hatása van meg. Mégis az összetartozásnak olyan jelét látjuk, amely nem alkalmi, nem csupán az antológia megjelenésének alkalmára szól: egy táj, egy város szellemi arca, irodalmi hagyományai törekednek megújulni bennük. Pályakezdők ők, vidéken. Kettős teherként ez, s ha mégis vállalják, nem lebecsülendő elszánás van mögötte. Indulni vidéken s megmaradni ott, szólni úgy, hogy, amit mond az író, az ősszmagyar irodalmi érdekek birtokán, nem könnyű dolog. S ha van elszánás, mely figyelmet érdemel a mai magyar vidék szellemi életében, akkor az az *Együtt* antológiából kitetsző szándék az.

Novellista nincs az antológiában. Debrecennek nincs prózaírója az ifjú nemzedékben (de az idősebb ott élő írók között sincs). A költők közül kettő már kötettel jelentkezett: *Gábor* Zoltán, aki a József Attila-i rend szellemében ír, és *Várkonyi* Anikó, aki itt erős és föltűnő önelemző versekkel szerepel. *Aczél* Géának egy szép, festőket idéző versciklusa jó, *Bálint* Lea gyermekesen friss tekintettel néz a világra, tehetsége ígérete, mit legelső írásaiban érezhettünk, megerősödött. S két új név: *Gulyás* Imre és *Ószabó* István neve, akikre talán csak a legszorgosabb versolvasó figyelt még föl. *Gulyás* szinte örvendezik verseiben a nyelvi gazdagságnak, *Ószabó* verseiben a táj, a haza lel szép szóra.

A tanulmányírók közül Cs. *Nagy* Ibolya és *Márkus* Béla a közvetlen hagyományhoz nyúl. Az előbbi Veres Péter novelláit elemzi, valóságosságát igazolja, az utóbbi Sarkadi Imre pályakezdésének ismeretlen adatait kutatta föl izgalmas nyomozó tanulmányában. *Imre* László Illyés Bartók-ját elemzi, versértelmezése a legteljesebb az Illyés-irodalomban, a valóság, élmény, mű, más Illyés-művek az elemzés támpontjai. *Kulcsár* Ernő jó esztétikai és filozófiai fölkészültséggel elemzi *Sánta* Ferenc regényét (*Áruló*), *Takács* Péter pedig „öreg” irodalmárokat megszegyenítő biztonsággal rajzol *Pilinszky*-portrét. *Ablonczy* László a mai magyar dráma új vonulatáról ad madártávlati képet. Egy név hiányzik a tanulmányírók névsorából: *Görömbei* András neve. A fiatal debreceni irodalomtörténész-kritikus tanulmányaival, kritikáival tűnt föl néhány éve, helye bizony ott lenne az antológiában.

A tanulmányokkal lehetne vitatkozni. Az is kitűnik néha, hogy egyik-másik egyetemi szakdolgozatnak készült, és érzik a „dolgozat” jellege, az eleven irodalmi élet levegője helyett. De mégis: ebben a műfajban legerősebb az antológia. A debreceni szellemi élet hagyománya és elevenen ható tényezői magyarázzák ezt. *Barta* János, *Kovács* Kálmán, *Fülöp* László, *Juhász* Béla figyelő és inspiráló gondoskodása van e fiatal irodalomtörténész, kritikus gárda mellett. A könyvet a Hajdú-Bihar megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya és a megyei KISZ-bizottság adta ki. Az évekkel ezelőtt megszünt vidéki könyvkiadást így is lehet pótolni addig, amíg valami előrelépés nem történik ebben az ügyben.

Szép gesztus, hogy az irodalmárok kötetébe a kortárs fiatal képzőművészek műveinek reprodukcióit is bevetették.

A másik debreceni könyv címe: *Egyet lép az ősi város* — versek Debrecenről. A legszebb, legizgalmasabb olvasmányélményt jelenti a magyar könyvkiadásban mostanság. Egy nagy hagyományú város lírai arcképe, melyet a magyar irodalom legjobbjai rajzoltak az elmúlt két évszázadban. Debrecen a magyar lírában majd három és fél száz oldalas kötetet ad ki, a teljes anyag egy része már csak bibliográfiai jelzéssel került a könyv végére.

Barta János professzor bevezető tanulmánya (*A város és költői*) először ad (a magyar irodalomban példa nélkül áll!) Debrecen irodalmi arculatának kialakulásáról képet, bizonyítva, hogy e város múltja nem dízlet csupán a kötet verseiben, hanem máig ható eleven és megkülönböztető szellemi örökség. A táj, történelem, eszmék és intézmények kapcsolatában alakuló debreceni szellemiség és ember van jelen e versekben, a költői sorokban. Debrecen ma is erős kisugárzású, egységes „energiaközpont”, mely századok óta viselőse fejlődése nagy ellentmondásainak. „A debreceni szellem ösztönző erő és újkeresés — de egyúttal keret és merev hagyomány is” — írja Barta János. A „maradandóságot, a debreceni dogmatizmust” éppen a költők szenvedték meg leginkább, ők tették szavá legerősebb hangon. „Debreceni költőnek lenni a múltban, olykor-olykor még a jelenben is nem problémátlan jó érzést jelentett, hanem komoly élményekkel és konfliktusokkal való küszködést, olykor bizony gyötrődést és elvérzést is.” S innen a torzóban maradt életművek föl-tűnő gyakorisága e város szellemi múltjában. De költészete szinte megjelenése pillanatában már európai szintű és igényű Csokonaiban, hogy aztán a következő századokban mindig ez legyen a követendő példa és mérce minden valamire való debreceni poétának. Volt s van ma is karakterizálható jegyük a debrecenieknek (Barta János emlegeti föl a zárt formára, a mívésségre való hajlamot, a tájélmény és városélmény, a hagyományhoz való erős ragaszkodást), „De aki vérbeli költő Debrecenben írt vagy pláne Debrecenből kinőtt, az az egész magyarság számára akart verselni...”. Azok, akik itt éltek vagy innen indultak, sorsuk hosszan vagy rövidebben e város életébe fonódott, s versebe vették a debreceni élményt, azok a magyar irodalomnak koronként a legjobbjai voltak. Csokonai, Fazekas Mihály, Oláh Gábor, Ady, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Gulyás Pál, s az életében és halálában méltatlanul feledett Pákozdy Ferenc. Legelőbb az ő költészetükben bukkan

föl a „maradandóság” megszenvedése. Ady hetykén fenyegeti meg a várost, Tóth Árpád virágtalannak nevezi, Gulyás Pál sikoltva kéri: „Segítetek, megfulladok”, Oláh Gábor dühtől fuldokolva írja: „Itt szaporák a törpe hájfejűek”. De szinte ugyanezek a költők omlanak vallomásos verseikkel a város elé.

Csokonai nem győz sietni, mert a „hazul fuvó szeleket” megérzi, Oláh Gábor komorságából szinte csak Debrecen nevére tör föl a szeretet szelidsége, Szabó Lőrinc legkülönb művében, a *Tücsökzenében* lírai kalauzt rajzol Debrecenről, Pákozdy Ferenc Debrecen fiának nevezi magát, pedig vásárhelyi volt stb. S hány költőnek (debreceni-nek és másnak is) adott példát a legelső debreceni költő, Csokonai! E kötetben 22 vers szól hozzá és róla, még a szelíd szegedi költő, Juhász Gyula is elődjének nevezi. (Csokonai alakja bukkan föl legtöbbször a Debrecenről szóló versekben, néha bizony csak üres fogás némely rosszabb versben!) A Kollégium, a Nagyerdő, a Nagytemplom százados költői téma. Mikor, ki veszi versebe — korról hoz hírt és a költőről. Nem dízletek ezek, hanem a mögöttük levő „lángoló századokat” s a jelent idézik meg.

A komor történelmi emlékek mellett ott a vidámabb emlék és jelen is a versekben, Aranytól kezdve Oláh Gáboron át egészen Tóth Endréig ez a hang is kíséri a debreceni lírát.

A legérdekesebb annak a vonzalomnak fölfedezése, mit a nem debreceniek verseiben észlelünk. Illyés a lap-alapításra emlékezve idézi meg a várost, Csoóri Csokonai okán, de a „magyar urbanista” Bóka László is több versben hódol Debrecennek.

A kötetet *Bényei* József válogatta és szerkesztette. A debreceni Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya adta ki. Szép könyv kívül s belül egyformán. Örömmel vettük s némi szomorúsággal is, hogy a hasonló szegedi kötet még mindig nem jelent meg, pedig egy évtizede kész, csupán kiadója nincs.

(i. m.)